

Деякі проблеми в реформуванні законодавства України з пенсійного забезпечення

Some problems of law reform of pensions in Ukraine

Лідія Герасимчук

Ключові слова:

пенсійне законодавство, спеціальні пенсії, пенсії за вислугу років.

Key words:

pension legislation, special pension, pension for retirement.

Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 р., ратифікована Верховною Радою України 14 вересня 2006 р., покладає на держави обов'язок щодо створення умов для ефективного здійснення прав громадян на соціальне забезпечення без будь-якої дискримінації¹.

Пенсійна політика України далека від принципів справедливості та послідовності, тому аналіз нормативно-правової бази на предмет втілення вказаних принципів є актуальним.

Україна з метою відновлення соціальної справедливості у пенсійному забезпеченні в березні 2015 р. задекларувала: «У разі неприйняття до 1 червня 2015 року закону щодо призначення всіх пенсій, у тому числі спеціальних, на загальних підставах з 1 червня 2015 року скасовуються норми щодо пенсійного забезпечення осіб, яким пенсії / щомісячне довічне грошове утримання призначаються відповідно до Законів України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про судову експертизу і статус суддів», «Про статус народного депутата України», «Про Кабінет Міністрів України», «Про судову експертизу», «Про Національний банк України», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про дипломатичну службу», Податкового та Митного кодексів України, Положення про помічника-консультанта народного депутата України» (п. 5 розд. III)². Але в частині скасування з 1 червня 2015 р. норм щодо призначення щомісячного довічного грошового утримання відповідно до Закону України «Про судову експертизу і статус суддів» згідно з Рішенням Конституційного Суду від 8 червня 2016 р. № 4-рп/2016³ положення п. 5 розд. III визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним).

Завершується 2016 р., спробуємо проаналізувати деякі з названих законів в частині наявності чи відсутності спеціальних норм щодо пенсійного забезпечення.

У ст. 90 Закону України «Про державну службу»⁴ вказано, що пенсійне забезпечення державних службовців здійснюється відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

У ч. 12 ст. 20 Закону України «Про статус народного депутата України»⁵ зазначено: «Після досягнення чоловіками 62 років і жінками – пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», та за наявності страхового стажу, необхідного для призначення пенсії за віком у мінімальному розмірі, передбаченого абзацом першим частини першої статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також у разі визнання інвалідом I або II групи народному депутату призначається пенсія в розмірі 60 відсотків суми місячної заробіт-

¹ Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 р., ратифікована Законом України від 14 вересня 2006 р. № 137-V // Офіційний вісник України. – 2006. – № 40 – Ст. 2660.

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення : Закон України від 2 березня 2015 р. № 213-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 22. – Ст. 145.

³ Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2016 р. № 4-рп/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-16/page>.

⁴ Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 4. – Ст. 43.

⁵ Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 3. – Ст. 17.

ної плати працюючого народного депутата з урахуванням всіх доплат та надбавок до посадового окладу, з якої було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а до 1 січня 2011 року – страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Нарахування пенсії здійснюється із суми заробітної плати, що складається з посадового окладу з урахуванням усіх доплат та надбавок працюючого народного депутата на момент призначення пенсії».

З 1 січня 2017 р. пенсія працюючому народному депутату в період виконання депутатських повноважень та колишньому народному депутату, який працює на посадах, які дають право на призначення пенсії в порядку та на умовах, передбачених законами України «Про прокуратуру», «Про наукову і науково-технічну діяльність», виплачується у розмірі, обчисленому відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Після звільнення з роботи виплата пенсії, відповідно до цього Закону, поновлюється.

Отже, вказаний Закон не передбачає повне скасування норм щодо спеціального пенсійного забезпечення народного депутата (в частині визначення розміру пенсій).

У ст. 142 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»⁶ встановлено: «Судді, який вийшов у відставку, після досягнення чоловіками віку 62 років, жінками – пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», виплачується пенсія на умовах, визначених зазначеним Законом, або за його вибором щомісячне довічне грошове утримання».

Щомісячне довічне грошове утримання виплачується судді в розмірі 50 відсотків суддівської винагороди судді, який працює на відповідній посаді. За кожний повний рік роботи на посаді судді понад 20 років розмір щомісячного довічного грошового утримання збільшується на два відсотки грошового утримання судді.

У разі зміни розміру складових суддівської винагороди судді, який працює на відповідній посаді, здійснюється перерахунок раніше призначеного щомісячного довічного грошового утримання.

Пенсія або щомісячне довічне грошове утримання судді виплачується незалежно від заробітку (прибутку), одержуваного суддею після виходу у відставку. Щомісячне довічне грошове утримання суддям виплачується органами Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету України.

Вже говорилося про те, що в частині скасування з 1 червня 2015 р. норм щодо призначення щомісячного довічного грошового утримання відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» положення п. 5 розд. III визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним).

Змушені констатувати, що і стосовно суддів спеціальне пенсійне забезпечення у вигляді щомісячного довічного грошового утримання збереглося.

Відповідно до ст. 86 Закону України «Про прокуратуру»⁷ прокурори мають право на пенсійне забезпечення за вислугу років незалежно від віку за наявності на день звернення відповідної вислуги років; пенсія призначається в розмірі 60 відсотків від суми їхньої місячної (чинної) заробітної плати, до якої включаються всі види оплати праці, з якої було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а до 1 січня 2011 р. – страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, одержувані перед місяцем звернення за призначенням пенсії.

З 1 січня 2017 р. пенсія, призначена відповідно до цієї статті, у період роботи на посадах, які дають право на призначення пенсії / щомісячного довічного грошового утримання у порядку та на умовах, передбачених цим Законом, Законами України «Про статус народного депутата України», «Про державну службу», «Про судоустрій і статус суддів», виплачується в розмірі, обчисленому відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Після звільнення з роботи виплата пенсії, відповідно до цього Закону, поновлюється.

Знову робимо висновок, що в Законі України «Про прокуратуру» збережено спеціальне пенсійне забезпечення. Крім того, у вказаному Законі передбачено пенсії за вислугу років.

⁶ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 31. – Ст. 545.

⁷ Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 2–3. – Ст. 12.

Якщо говорити про пенсії за вислугу років, то, крім вказаного Закону, потрібно згадати Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»⁸ та Закон України «Про пенсійне забезпечення»⁹, в ст. 51 якого визначається, що пенсії за вислугу років встановлюються окремим категоріям громадян, зайнятих на роботах, виконання яких призводить до втрати професійної працездатності або придатності до настання віку, що дає право на пенсію за віком. У ст. 52 вказаного Закону наведений перелік працівників, які мають право на пенсію за вислугу років:

- 1) окремі категорії працівників авіації та льотно-випробного складу;
- 2) робітники локомотивних бригад і окремі категорії працівників, які безпосередньо здійснюють організацію перевезень і забезпечують безпеку руху на залізничному транспорті та метрополітені;
- 3) водії вантажних автомобілів, безпосередньо зайнятих в технологічному процесі на шахтах, у рудниках, розрізах і рудних кар'єрах на вивезенні вугілля, сланцю, руди, породи;
- 4) механізатори (докери-механізатори) комплексних бригад на вантажно-розвантажувальних роботах у портах, а також плавсклад морського, річкового флоту і флоту рибної промисловості (крім суден портових, що постійно працюють на акваторії порту, службово-допоміжних, роз'їзних, приміського і внутріміського сполучення);
- 5) працівники експедицій, партій, загонів, дільниць і бригад, безпосередньо зайняті на польових геологорозвідувальних, пошукових, топографо-геодезичних, геофізичних, гідрографічних, гідрологічних, лісовпорядних і розвідувальних роботах;
- 6) робітники і майстри (у тому числі старші майстри), безпосередньо зайняті на лісозаготівлях і лісосплаві, включаючи зайнятих на обслуговуванні механізмів і обладнання;
- 7) деякі категорії артистів театрів та інших театральних підприємств і колективів;
- 8) працівники освіти, охорони здоров'я, а також соціального забезпечення, які в будинках-інтернатах для престарілих та інвалідів і спеціальних службах безпосередньо зайняті обслуговуванням пенсіонерів та інвалідів;
- 9) спортсмени.

Аналіз наведеного переліку підтверджує, що виконання вказаних робіт дійсно призводить до втрати професійної працездатності або придатності до настання віку, що дає право на пенсію за віком.

Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» також регулює питання пенсій за вислугу років законодавчо визначеній групі осіб. В цьому випадку можна говорити про соціальні пріоритети держави на сьогоднішньому етапі свого розвитку.

Питання про залишення в Законі України «Про прокуратуру» одночасно норм щодо набуття права на пенсію до настання віку, що дає право на пенсію за віком, та спеціального пенсійного забезпечення (в частині розрахунку пенсії), на нашу думку, є дискусійним.

Аналіз окремих положень законів України «Про прокуратуру», «Про судоустрій і статус суддів», «Про статус народного депутата України» показує, що законодавець не відмовився від низки спеціальних пенсій, призначених за окремими законами. Стверджувати, що сьогодні призначення всіх пенсій, у тому числі спеціальних, відбувається на загальних підставах, відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»¹⁰, не можна.

Актуальною залишається думка про те, що, незважаючи на існування ст. 24 Конституції України, згідно з якою громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, існує ряд законодавчих актів, кожним з яких передбачено свої підходи та принципи щодо пенсійного забезпечення. Для досягнення соціальної справедливості, більш якісного врегулювання призначення пенсій необхідно вийти на шлях уніфікації умов призначення пенсій у сучасній ситуації¹¹.

⁸ Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 9 квітня 1992 р. № 2262-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 29. – Ст. 399.

⁹ Про пенсійне забезпечення : Закон України від 5 листопада 1991 р. № 1788-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 3. – Ст. 10.

¹⁰ Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49–51. – Ст. 37.

¹¹ Висновки та рекомендації з актуальної теми // Право України. – 2012. – № 6. – С. 141.

Анотація

У статті проаналізовано законодавство України на предмет послідовності втілення завдання призначення всіх пенсій, у тому числі спеціальних, на загальних підставах. Автор вказує на те, що скасування спеціального пенсійного забезпечення буде відповідати ідеї здійснення прав громадян на пенсійне забезпечення без будь-якої дискримінації та доходить висновку про необхідність подальшої уніфікації умов призначення та визначення розміру пенсій.

Summary

The article analyzes the legislation of Ukraine in terms of the implementation task sequence appointment of pensions, including special, on a general basis. The author points out that the abolition of the special pensions will correspond to the idea of exercising the right to a pension without any discrimination and concludes that further unify the conditions of appointment and determination of pensions.

Використана література:

1. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 р., ратифікована Законом України від 14 вересня 2006 р. № 137-V // Офіційний вісник України. – 2006. – № 40 – Ст. 2660.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення : Закон України від 2 березня 2015 р. № 213-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 22. – Ст. 145.
3. Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2016 р. № 4-рп/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-16/page>.
4. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 4. – Ст. 43.
5. Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 3. – Ст. 17.
6. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 31. – Ст. 545.
7. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 2–3. – Ст. 12.
8. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 9 квітня 1992 р. № 2262-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 29. – Ст. 399.
9. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 5 листопада 1991 р. № 1788-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 3. – Ст. 10.
10. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України Закон від 9 липня 2003 р. № 1058-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49–51. – Ст. 376.
11. Висновки та рекомендації з актуальної теми // Право України. – 2012. – № 6. – С. 141.

Лідія Герасимчук,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових та господарсько-правових дисциплін факультету № 2
Національної академії внутрішніх справ